Наталія Дев'ятко

Легенда про жито

Тихо. Ніч навколо розправила крила над степом, над курганами. Ходить степом вітер, землі не зачіпаючи, тільки деінде пискне кажан чи зірка зблисне і згасне. Тихі ночі у степу, бо то сон. Зійде сонце, відкриваючи поле, вийдуть люди, щоб почати жати хліб чи жито, застрекотять вбиральні машини, а поки поле спить і марить, що воно досі степ, в якому заховано давні могили.

Пропливають хвилі по золотому морю, як колись по безкраїй ковилі, і сходить місяць, сріблячи лагідну живу неосяжність. А потім, наче нізвідки, серед поля з'являється дівчина. Невеличка на зріст, та мовби не дитина. Вбрання її у світлі місяця здається білим, як молоко, розшитим візерунками, що тьмяніють, торкнувшись крил ночі, обертаючись на ніби живу таємницю. На шиї намисто червоне, на чолі — вінок із колосся і квітів.

Всміхаючись, дівчинка пестить жито, яке наче тягнеться до її долонь, але посмішка її така ж мінлива, як і ніч. І бажання поля здійснюється, бо воно стає степом, і вітер важко хилить дикі трави, наганяючи хмари на частину неба.

Погляд дівчинки злітає до цих хмар, неначе по них долю читає, а вітер напуває життям і кольорами її вбрання. Навіть ніч відступає перед цими барвами.

Танець дівчинки повільний і плавний, а під ходою трави не ламаються, тільки схиляються.

Сунуть хмари, місяць полоняючи, і коли останній промінь загрузає у хмарі, вона падає долілиць, схиляючись.

— Слухай, Земле моя, голос дочки твоєї. Прийшла я знову до тебе за порадою, — тиха мова лине над степом, ще більше вітер збуджуючи, і лячно стає від того вітру і від тої мови.

Дівчинка підіймається з колін, та тепер не дитина вона зовсім, а пані поважна і статна, що пам'ять багатьох сторіч на дні очей зберігає, і вбрання її стає вишуканим, з оздобами коштовними. Тільки вінок із колосся і квітів та намисто червоне такі самі залишилися.

— Вставайте ті, що кров'ю своєю землю цю окропили. Прокидайтеся ті, що тіла свої в цій землі поховали. Озвіться ті, що думкою над цією землею ширяли, та спочинку у ній не знайшли. Прийдіть зі мною радитися.

І розстібнуте намисто кров'ю горіло в її руках.

Над степом розливалося марево, та невисоке воно було, дикі трави від нього вищі.

Відділилася тінь, постать з темним обличчям, від кургану, ступила крок до тої, що кликала. Зняла дівчина з нитки живу намистину, віддала тіні, заіржали коні в імлі, загомоніло відлуння мовою чужою і віднеслося вітром. Схилилася тінь, дарунок життя приймаючи.

Піднялася з мари інша тінь, стрункa, чужоземна, у вбранні чернечому. Другу намистину віддала дівчина. Заплескотіла вода далека, запахло димом спалених ідолів, заплакали голоси вже мовою зрозумілою, хоча й дивною. Не випустила з рук тінь тьмяний хрест, краплю життя приймаючи.

Третя тінь до них наближалася. Кремезною вона була, чубатою, із шаблею на поясі. Вдарив вітер у невидимі литаври, задзвеніли леза, сперечаючись, бойовище буяло навколо, та швидко потонуло в ночі і мареві. Усміхаючись, приймала тінь намистину червону.

А за нею вже йшла четверта тінь з поставою панською і пір'ям на шоломі. Гордовито простягнула вона тьмяну руку за своєю намистиною. Повернувся бій із закликом до атаки, хоча зрозумілою мовою, та чужою, і враз між звуків смерті полинула музика святкова, і закрутилися імлисті пари, як спогади. Розвіяв їх вітер безжально. Кров'ю стали сріблясті плями на долоні тіні, коли її намистина торкнулася.

Остання тінь на коні з марева виїхала. Одяг її був багатий, майже царський, та царської величі тіні не вистачало. Розтанув кінь імлою, щойно тінь на землю зістрибнула, чоботи дорогі намагаючись землею не забруднити. Йшла тінь до них, як по кістках, по землі ступаючи, нагайкою граючись, що не раз по спинах людських ходила.

І лунко кроки тіні відлітали, наче у величезній залі, про яку її власник за життя мріяв. Далеко на півночі залишилися ті кімнати, і господарі в них інші засідають, та завжди ті самі думки ці розкішні хороми навівають, ті самі рішення підказують, як здавна на крові настояні. Довго вагалася дівчина, перш ніж ще одну намистину з нитки зняти.

— Чого прийшла ти? Знов те саме питатимеш? — запитала тінь з кургану.

— Знову віддаватимеш нам життя і майбутнє своє? — підхопила тінь у вбранні чернечому.

— І питання те саме буде? — не було в голосі тіні з пір'ям на шоломі й натяку на зухвалість.

— Про волю заради майбутнього? — тінь козацька шаблею світло зірок ловила.

— Це ти знову питатимеш? — тінь остання пирхнула, обриваючи. — Не набридло одне й те ж вкотре торочити? Нема майбутнього, що ти у нас знову вимолити спробуєш.

Глянула дівчина на тінь з нагайкою, погляд одразу відвівши.

— Знаю, — сказала спокійно дівчина у вінку з колосся і квітів, — що вже стільки разів я приходила, що й рахувати не варто. Та запитаю знову: чи буде цього разу воля моєю? Чи згадають діти, хто їхня мати? Чи розіллється луна мого слова над усією моєю землею, щоб до життя мене відродити?..

Мовчали тіні. Чекала дівчина їхньої відповіді. Не дочекалась. Ступила до них, наблизившись.

— Чому не мовите? Чи боїтеся, що я відчаю ваги не витримаю? Все ви мені вже передрікали: і смерть, і страждання, і біль, і кров, що струмками дзюркоче по землі, і жах, і зраду, і байдужість, і безнадію — все було у пророцтвах ваших. Чого ще не знає мій народ такого, що примушує вас мовчати? Говоріть!

Палали її очі, палахкотіло краплями життя намисто, в руці затиснуте.

— Забуття не знає твій народ, — нарешті мовила тінь у вбранні чернечому.

— Будуть тобі і страждання, і жах, і зрада, — всміхнулася тінь з кургану.

— Все буде, тільки в іншій подобі прийде, такій, якої ніколи ще за твоє існування не було, — додала тінь в шоломі з пір'ям.

— І буде велика сила, і велика надія, і до волі щире прагнення, — наче співав голос тіні козацької.

— І захлинеться воно чи кров'ю, чи безнадією, — розсміялася тінь, що про північну столицю мріяла, руків'я нагайки з любов'ю погладжуючи.

— Ні! — скрикнула дівчина, відчаю не втримавши. — Що знати тіням минулого про народ мій живий? Ваші тіла давно зотліли, ворони виїли ваші очі! А мій народ живе!

— Нема сили у твого народу, — сумно відказала тінь пращура з кургану.

— Нема віри у твого народу, — хитнула головою тінь, що цю землю вірою єднала.

— Нема відваги у твого народу, — схилив козак чоло, шабля у землю ткнулася.

— Нема гордості у твого народу, — пильно дивилася тінь, що прийшла з заходу, щоб холопське повстання придушити.

— Та панує заздрість над твоїм народом, як і над моїм вона царює. Ніколи твоєму народу не об'єднатися, — засміялася тінь брата старшого, до дівчини крок непомітно ступаючи.

— Тіні ви лише... Та чого я кличу вас знову і знову, про своє майбутнє у вас питаючись? — опалила поглядом п'ятьох дівчина. — Повертайтесь у небуття, у порох, з якого постали! Геть! — та не було впевненості у дзвінкому голосі.

Не ворухнулися тіні, і вітер ущух раптово, а хмари вже закрили всі зорі, лихо близьке віщуючи.

— Ти сама тінь, небуттям огорнута. Тому з нами, тінями, і радишся, — стікав по нагайці сік життя, наче калина у долоні розчавлена. — Забуття тобі замість смерті назначено. І народ мій те забуття нарешті докликався.

Свиснула нагайка, стан дівчини обнімаючи. Не здригнулася дівчина, хоч кров світле вбрання офарбила, у вишивку вплітаючись.

— Не має влади у тебе наді мною, — гордо мовила поранена дівчина.

— Є у мене така влада! Пошматувати тіло і душу твою! — свиснула вдруге нагайка, обплівши руку з живим намистом.

— Заради загибелі власної! — блиснула шабля у промені місяця, що крізь хмари прослизнув, наче справжня, а не примарна, і кров на ній, а не сік калиновий.

Шабля козацька до горла ворога підлетіла.

Тільки мить вагалася тінь з пір'ям на шоломі. Вирвала батіг та на землю кинула.

— Мир вам, — не одразу схаменулась тінь ченця, намагаючись усіх трьох хресним знаменням скувати і освятити.

Та перехопила його руку рука пращура.

— І війна.

Спалахнули у травах намистини, з їхніх долонь випавши, полум'ям вогнищ язичницьких, як свічки храмові, трави запаливши. Та ніч одразу згасила те полум'я.

Знов текла по нагайці кров калинова.

— Чи забуття вам судилося, у якому мій народ ледь не потонув, тванню чужого майже захлинувшись, — мовила тінь, погляд скерувавши на захід вбік батьківщини своєї.

Розвіяв вітер п'ять тіней минулого і мару з диких трав повитрушував.

Схилилася дівчина до Землі, щоб за ласку подякувати. А коли підняла погляд, іншими стали її очі, крижаними, як небо, над яким світанок займався. Зняла дівчина вінок свій з колосся і квітів, вплела у нього розірване намисто і кинула в степ.

— Котись, віночку, через літо, котись, віночку, через осінь, котись до миру, що є війна, котись до майбутнього народу мого. А як не зійде сонце і вулицями не розіллється, то хай буде, як доля віщує, і забуття стане притулком моїм останнім. Котись, віночку, через літо, котись, віночку, через осінь... — наспівувала вона, танцюючи, і кров капала на дикі степові трави, перетворюючи їх на жито.

Вінок докотився до виднокраю, перекотився на небосхил і зійшло сонце нового дня. Течуть промені його вранішнім здивованим колоссям і квітами. Поле прокидається, мліючи від спогаду про дивний сон.

Минуло літо, минула осінь, докотився віночок до народу дівчини тієї, але і зараз, якщо іти полями цієї землі, можна почути шелест розмов тих тіней, що і досі між собою сперечаються, чиє пророцтво справдиться.

Бо жито, як і життя, все пам'ятає, і вік його нескінченний, бо смерть його — це нове народження. Та тільки два шляхи вказало пророцтво: до життя чи до забуття. І тільки одному судилося справдитись.